

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...De Reformatie
jaargang

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

*In dit nummer:*KERKELIJK LEVEN **225**

T.S. Huttenga

Ruimte rond 'de zondag' 1

MEDITATIEF **228**

J.W. Roosenbrand

Dominees

WANDELEN MET GOD **229**

O.W. Bouwsma

Vergeet niet
omhoog te kijkenACHTERGRONDEN **230**

R.T. te Velde

Christian reconstruction

LITURGIE EN GEMEENTE **235**

R. v.d. Ploug-Schepenaar

Kerkdiensten een feest
voor iedereen,
ook voor de kinderenSAMENLEVING **237**

R. Janssens

Om een eigentijds
christelijk burgerschapLIED VAN DE WEEK **240**

J. Smelik

Lied 148:

Wees welkom, Immanuël

en verder...

Uit de kerken

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN J.T.S. Huttenga

RUIMTE ROND

'DEZONDAG' 1

Wat mag op zondag wel, wat mag op zondag niet?

Dat is al eeuwen lang een prangende vraag, Deze vraag wordt opnieuw actueel door de toenevende zondagsarbeid, Mogen wij op zondag werken? Zo ja, onder welke voorwaarden?

Ds. D. Ophoff uit Nieuwegein hield daar in juni 1996 een preek over, Volgens hem kunnen er situaties zijn, waarin een christen op zondag werken mag.

De vraag naar de zondagsrust bereikte ook de synode van Leusden. Hoe is de synode met deze vraag omgegaan? Daarover gaaf mijn eerste artikel. Wat heeft de synode geantwoord? Daarover gaan mijn tweede en mijn derde artikel, In het tweede artikel vertel ik u wat 'Leusden' niet heeft gezegd en in het derde, wat 'Leusden' wel heeft uitgesproken.

Van Nieuwegein naar Leusden

Hoe kwam de vraag naar wat op zondag wel en niet mag op de tafel van de synode terecht? Dat is een hele geschiedenis geweest.

Op zondag 2 juni 1996 preekte ds. D. Ophoff in zijn eigen gemeente Nieuwegein over Zondag 38 HC. Hij begon die preek met een concrete vraag. 'Wat moet een kerklied doen, als hij komt te staan voor de keus tussen werkloosheid óf zon-

dagsarbeid?' In zijn preek gaf ds. Ophoff dit antwoord. 'De persoon in kwestie behoeft geen ontslag te nemen. Want de betekenis van het vierde gebod voor vandaag is, dat wij rust moeten vinden in het werk dat God in Christus voor ons heeft gedaan.'

Deze preek stuitte in de geeneente van ds. Ophoff op bezwaren. Een gemeentelid diende een bezwaarschrift in bij de kerkenraad. Maar de kerkenraad gaf hem geen gelijk. Toen ging dat gemeentelid naar de classis. Ook de classis viel hem niet bij. Tenslotte kwam de broeder bij de particuliere synode van Utrecht en deze was het met hem eens.

Daardoor lag de bal dus nu weer bij Nieuwegein.

Wat deed de kerkenraad van Nieuwegein? De kerkenraad ging in appel bij de synode, vroeg om uit te

spreken dat de preek van ds. D. Ophoff niet afwijkt van Zondag 38 HC. De kerkenraad vroeg ook meer. Hij wilde, dat de synode een uitspraak zou doen over de problematiek van de zondagsarbeid, waarmee ook kerkleden steeds meer te maken krijgen. En zo kwam het, dat de vraag naar wat op zondag wel en niet mag op de Leusder synodetafel werd neergelegd.

Wat doet Leusden?

De preek van ds. D. Ophoff, de bezwaren daartegen en het besluit van de PS, irokken al gauw de aandacht van de pers*. Op zeker moment werd ook bekend, dat Nieuwegein in appel zou gaan bij de synode. En dus wachtten veel kerkleden in spanning af, wat 'Leusden' zou doen.

Dat is wel begrijpelijk. Er leven onder ons veel vragen over zondagsrust.

Mag je op zondag werken en wanneer mag dat? Wat moet je doen, als een kerklid op zondag werkt? Hoe moet je je opstellen tegenover hem of haar en wat moet de houding van de kerkenraad zijn? Op het scherm van 'Leusden' verscheen het woord *zondagsrust*. Velen keken daarnaar. Wat zou er onder dat woord komen te staan?

Wat deed 'Leusden'?

De synode ging op de laatste wens van Nieuwegein in. Zij besloot geen uitspraak te doen over de problematiek van toenemende zondagsarbeid, maar alleen over het appel van de Gereformeerde Kerk te Nieuwegein.

Daarmee werd het onderwerp in kwestie behoorlijk ingeperkt. De vraag die weer in de picture kwam, was: wat mag op zondag wel, wat mag op zondag niet? Daar wilde de synode dus geen antwoord op geven. Zij zocht alleen een antwoord op deze vraag: ging ds. D. Ophoff in zijn preek over Zondag 38 HC zijn boekje te buiten of deed hij dat niet? Er verscheen een andere zin op het scherm: 'Ging ds. D. Ophoff te ver?'

Waarom deed 'Leusden' wat ze deed?

De inperking van het onderwerp heeft onder de kerkleden vast de nodige teleurstelling gewekt. Deze teleurstelling valt ook af te lezen uit de artikelen, die ds. J.P. van Bruggen uit Zuidlaren op 8 en 15 oktober in de Gereformeerde kerkbode van het Noorden schreef en waar het Nederlands Dagblad op vrijdag 15 oktober aandacht aan schonk. Ds. van Bruggen zegt, dat wij als kerken leiding nodig hebben. Deze leiding mist hij bij de synode van Leusden. Daarbij doelt hij ook op de synodale uitspraken in het appel van Nieuwegein. (Overigens is zijn kritiek breder. In feite ziet hij problemen in de structuur van ons kerkverband.)

Eén en ander valt best te begrijpen. Hebben wij elkaar niet hard nodig, als het gaat om het beschermen van de zondagsrust? En zijn in synodeverband de kerken niet bij elkaar?

Lees de geloofsbriefjes van de afgevaardigden maar!

Waarom deed 'Leusden' wat ze deed? Of liever: waarom deed ze niet wat ze niet deed?

Het antwoord van de synode op deze vraag is kort. nl.: het verzoek om een uitspraak te doen in de problematiek van toenemende zondagsarbeid is niet als zodanig in de kerkelijke weg aan de synode voorgelegd.

De kerkelijke weg

De kerkelijke weg die de synode van Leusden bedoelt, vinden wij beschreven in Art.30 K.O., derde lid. "Betreft het een nieuwe zaak die vanuit de kerken aan de orde wordt gesteld, dan kan deze alleen in de weg van voorbereiding door de mindere vergadering op de agenda van de meerdere vergadering worden geplaatst."

Concreet betekent dit, dat een synode een nieuwe zaak pas in behandeling mag nemen, als er in elk geval één particuliere synode is die dat aan haar voorstelt. Vorige synodes hebben ook op deze manier gehandeld. Twee voorbeelden noem ik hier. De Generale Synode van Om-

KERNREDACTIE:

DRS G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN

DR E.A. DE BOER DRS B. BOS
DRS I.D. HAARSTRA DRS P. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS.
DRS B. LUITEN DRS K. DE VRIES.

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS C.J. HAAK.
J.M. DE JONG DR J. SMELIK.
DRS H. VELDMAN

REDACTIE-ASSECCENT

H. PRINS. Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331242

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan
De Reformatie, Postbus 24 8260 AA Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes. Postbus 25.4460 AA
Goes Tel. (0113) 215591

ABONNEMENT

f 90 00 per jaar, f 49 00 per halfjaar, studenten f 74,50 per jaar (binnenland) Buitenland f 149 00 per jaar (Europa zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingsstermijn (opzegging van jaarabonnement voor 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni)

Losse nummers f 2 05 (excl. Porto)
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Clichéring Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES

Prijs f 0.95 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

men 1993 stelde een studiedeputaatschap *echtscheiding* in. Maar er lag dan ook een verzoek hiertoe van de particuliere synode van Groningen. De Generale Synode van Berkel & Rodenrijs 1996 stelde een deputaatschap in tot herziening van het huwelijksformulier. Opnieuw had de particuliere synode van Groningen ervoor gezorgd, dat de zaak in kwestie op de tafel van de synode kwam. Bij de problematiek van de toenevende zondagsarbeid gaat het om een nieuwe zaak. Alleen de Nationale Synode van Dordrecht 1618-1619 heeft zich er met zoveel woorden over uitgesproken. Maar dat is wel zolang geleden, dat deze problematiek door een synode van vandaag rustig als een nieuwe zaak kan worden beschouwd. En dus hoorde de meer algemene vraag van Nieuwegein niet op de synode-tafel thuis.

Is de weg wel een weg ?

Nu kan ik mij goed voorstellen, dat iemand bij deze redenering een paar grote vraagtekens plaatst. Het kost dus kennelijk een heleboel moeite om iets op de tafel van de synode te leggen. Je moet daarvoor in elk geval drie hobbels passeren (kerkenraad, classis, PS). Je moet weten hoe je dat doet. Je loopt de kans, dat je onderweg strandt. Is dat niet vreselijk demotiverend? Een weg is er om je van hier naar daar te brengen. Een weg is er niet om je tegen te houden. Een weg is geen dichte deur!

En toch is Art.30 K.O. er niet voor niets. (Ik blijf nog maar even binnen onze huidige kerkordelijke structuur denken.)

Als de synode een uitspraak doet, moet ook duidelijk zijn dat *de kerken* dat willen. De synode is *van de kerken*. Anders loop je ook grote kans, dat zo'n besluit door de kerken slecht ontvangen wordt en dat kan dan heel terecht zijn.

Ds. van Bruggen schrijft, dat wij als kerken leiding nodig hebben. Maar op welke punten hebben wij de leiding van een synode nodig en hoe kom je dat te weten? De kerke-

lijke weg is in elk geval een mogelijkheid om dáár achter te komen. Om iets op de synode te brengen moet je de hobbels van kerkenraad, classis en PS nemen. Maar hobbels zijn er niet voor niets. In het kerkelijk leven wordt daardoor aan twee vragen aandacht geschonken: *a* moet de zaak in geding behandeld worden op generaal niveau? *b* moet deze kwestie op de voorgestelde manier generaal worden behandeld?

De kerkelijke weg blijkt dan in elk geval een aantal voordelen te hebben. Voorstellen die niet op synode-niveau moeten worden behandeld, komen daar ook niet. Dit bespaart de synode tijd (en indirect ook de kerken !), het kerkverband kosten en de kerken de moeite van het moeten omgaan met besluiten waar ze niet om hebben gevraagd. Voorstellen die het wel waard zijn om op het synodale niveau te worden getild, worden onderweg zo nodig bijgeschaafd. Ook dit scheelt tijd, geld en energie.

De weg moet een weg zijn. Inderdaad. Maar niet iedereen is het waard om van hier naar daar te komen. Daarom kent een weg ook zijn beperkingen. En wie de hobbels nemen wil, die verdient het om de eindstreep te halen. En als er problemen zijn met het nemen van kerkelijke hobbels, zijn er genoeg mensen die goede adviezen kunnen en willen geven. Nieuwegein is de weg ook gegaan. Waarom zouden andere kerken dat dan niet kunnen?

Waarom ging men de weg niet ?

Nieuwegein vroeg ook om een uitspraak over de problematiek van de zondagsarbeid. Dat is een sympathiek verzoek. Je krijgt maar zo de indruk, dat het Nieuwegein alleen maar gaat om de bescherming van haar predikant, om de eer van een mens. Dat is duidelijk niet het geval. Het gaat de kerk van Nieuwegein ook om de eer van God. Vandaar haar tweede verzoek.

Inmiddels is wel duidelijk, waarom dit sympathieke verzoek toch niet

kon worden gehonoreerd.

Maar tegelijk vraag je jezelf af, waarom er tot nu toe nog geen kerk aan gedacht heeft om de problematiek van de zondagsarbeid langs de kerkelijke weg op de tafel van een synode te leggen.

Een reden zou kunnen zijn, dat wij het niet zo zien zitten om op landelijk niveau *ethische* uitspraken te doen. Zijn de synodaal-gereformeerde kerken indertijd ook al niet gestruikeld over hun kruisrakettenbesluit? En zijn onze eigen richtlijnen met betrekking tot een tweede huwelijk na echtscheiding wel zo duidelijk? 'Leusden' heeft 'Berkel' alweer gerenoveerd en bovendien een nieuw studie-deputaatschap ingesteld. Nee, dan leek het wat eenvoudiger om als kerken met elkaar *liturgische* afspraken te maken.

En wat willen wij nu als kerken? Leggen wij ons neer bij een stuk onzekerheid en bij diversiteit? En hoe leggen we ons daarbij neer? Vinden we dat spijtig of hebben we er geen moeite mee, omdat we vinden dat er zo ook wel te leven valt, ook zonder synodale uitspraken? Of proberen we in de toekomst toch nog een uitspraak van een synode over zondagsrust en zondagsarbeid te krijgen?

Alleen de tijd zal het leren. Gelukkig evenwel is de tijd van God en de kerk ook. En Hij wijst de weg. Aan zijn kinderen, aan de plaatselijke kerken en aan het kerkverband.

Tenslotte

In het voorafgaande heb ik u verteld, dat de synode zich wat betreft het onderwerp van de zondagsrust en de zondagsarbeid beperkte tot het appèl van Nieuwegein en waarom zij zich daartoe beperkte. De volgende keer wil ik u beschrijven, wat 'Leusden' met dat appèl heeft gedaan, wat zij wél uitgesproken heeft. Al vertel ik u dan weer eerst, wat 'Leusden' *niet* heeft gezegd.

* Zie ook de artikelen van drs. A.L.Th. de Bruijne in *De Reformatie* van 23 en 30 januari, 10, 17 en 24 april 1999

Ds. T.S. Huttenga is predikant van de Gereformeerde kerk te Groningen-West.

Dienaren door wie u tot geloof gekomen bent en wel zoals de Here dat aan ieder geschonken heeft.

N.a.v. 1 Korintiërs 3:5

Verschillen tussen plaatselijke gereformeerde kerken nemen toe. Bij ons kan er niks, daar kan alles.

We krijgen meer oog voor wat andere kerkgenootschappen te bieden hebben.

Onze mondigheid wordt er ook niet minder op. Als mensen van vandaag hebben we onze mening en we komen daarvoor uit.

We zijn mobieler, en we kunnen 't makkelijker nog dan vroeger een paar kilomeier verderop zoeken. Je bent er zo. Kwartaartje rijden.

Hebt u een goeie dominee?

Daar hangt best veel van af.

De ene dominee is de andere niet.

De een prekt boeiender dan de ander. De een spreekt de jeugd aan, de ander totaal niet. De ene zondag steek je er meer van op dan de andere zondag.

En daarom hebt u vast uw eigen voorkeur. (Of afkeer.)

Dat kan uit de hand lopen.

Hoe? Als u hier als ongeestelijke mensen mee omgaat.

Al; u de Geest van God hierbuiten laat.

Afhankelijk?

Paulus beklaagt zich daarover bij de Korintiërs. Hij zegt: als de een roept: ik ben van Paulus, en de ander zegt, o nee, geef mij Apollos maar, dan ga je met elkaar om als onveranderde mensen. Als mensen die van mensen afhankelijk zijn.

Maar wacht even: we zijn natuurlijk ook allemaal van mensen afhankelijk. Hei is niet goed dat een mens alleen is. Niemand kan zonder anderen. En uiteraard heb je je voorkeuren. Met de een klikt het beter dan met de ander. Aan de een heb je meer dan aan de ander. Maar ik wil met Paulus geloven dat al die verschillende mensen die in mijn leven een rol spelen, niet op zichzelf staan, maar van hogerhand worden ingezet. Ik probeer te ontdekken wat God via hem en via haar met ine wil.

Uw dienaar

Wat is dan Paulus? Wat is Apollos?

Nou ja, niet niks. Paulus was een bevestigende man die in twee werelden tientallen kerken gesticht en begeleid heeft, iemand met een geweldige inzicht in Gods plannen. En Apollos was een man van grote welsprekendheid, een genot om naar te luisteren.

Dienaren zijn ze, meer niet. God gebruikt verschillende mensen om anderen tot geloof te brengen. En daarvoor geeft Hij de een deze en de ander weer die gave. En het doel van al die verschillende mensen is nou juist om je niet van henzelf maar van God afhankelijk te maken. Via die mensen en die verschillende ingangen komt Gods Geest in je leven binnen.

Maar wat zou hij willen zeggen?

Een vroeger gemeenteleed gaf me een handige tip over hoe je om kunt gaan met het gegeven dat de ene dominee je nou eenmaal meer aanspreekt dan de ander. Hij zei: ik

probeer te ontdekken **wat** elke afzonderlijke dominee nu **wil** zeggen. Wat hij ons op het hart wil binden. Of het altijd lijkt is vraag twee, maar ik probeer zijn bedoeling te ontdekken en te waarderen. Zo zoek je naar zijn sterke kant. Zo kom je ook dichterbij wat God via die en die met jou bereiken wil.

Zijn doel is niet dat je een oordeel hebt over iedereen, maar dat je jezelf laat beoordelen door God. Dat je zelf tot geloof komt. Niet in mensen maar in God.

Ds. J.W. Roosenbrand is predikant van de Gereformeerde Kerk van Groningen-Oost.

VERGEET NIET OMHOOG TE KIJKEN

O.W. Bouwsma

W
wandelen met God

Einde van het jaar.... tijd van gemengde gevoelens. De een maakt zich klaar voor allerlei feestelijke dingen. De andere ziet er als een berg tegenop, vanwege dingen die er gebeurd zijn en een grote schaduw over dat alles werpen. Er zijn mensen die die donkere dagen heerlijk vinden en voor anderen kunnen ze niet snel genoeg voorbij zijn.

Terugkijken doen we allemaal op gezette tijden. Maar dat is wellicht dat bij de kentering van een jaar toch anders, wat dieper. En misschien, nu zoveel mensen de millenniumkoorts hebben is het nog weer anders. Maar hoe dan ook terugkijken en vooruitkijken hoort bij ons, mensen. Daarover lees je in de Bijbel al heel veel. En zeker bij nogal wat profeten uit het Oude Testament is dat het geval. Want al zouden mensen het verleden vergeten, God staat er wel degelijk bij stil. En aan de andere kant: waar mensen soms niet aan de toekomst moeten denken... God kijkt vooruit, terwille van ons, mensen.

Ja, kijken, zien en noem maar op. We zien de dingen om ons heen gebeuren. In ons eigen leven. We bekijken het. En het gaat allemaal zo heel vaak over de dingen van deze aarde. Daar is natuurlijk ook heel veel te zien. Hier beneden. Zoveel dat onze blik misschien wel automatisch naar beneden is gericht. Het doet me denken aan die bedelaar bij de Schonepoort in de tijd van de eerste christengemeente (Hand.3). Was hij door Jezus gepasseerd? Hij zat er al veertig jaar... wat had zo'n man nog te verwachten? Hij hield zijn hand op en keek naar beneden... Een gebogen leven.

En dan komen die twee discipelen

van Jezus en die zeggen: kijk omhoog! Er is meer te zien dan deze platte aarde. Want hoe het ook met je zal gaan, God is niet verdwenen. En net zo min wat **Wij** ook jou beloofde. En de man keek omhoog en zag in die twee inannen Jezus die de Christus is. Hij zag als het ware God in de ogen en mocht leven!

Zulke dingen koin je in de Bijbel vaker tegen. En dat is echt heel erg bemoedigend. Jesaja bijvoorbeeld kon daar heel sterk over spreken. Over dat naar beneden kijken, zeg maar. En dat je dan dus God niet meer kunt ontwaren teinidden van al die dingen, als je vergeet omhoog te zien. Je komt dat bijvoorbeeld tegen in hoofdstuk 54 van zijn profetieën. Daar wordt veel gezegd over de ellendige toestand waar de mensen van God zich in bevinden. Schande, die ze over zichzelf heen haalden. Jesaja kijkt terug in de tijd. Ook naar beneden. En hij heeft zijn volk al wat moeten waarschuwen over hun gedrag en geloof! Naar beneden kijken: om down van te worden...

En dwars door dat alles heen zie je hem als het ware zijn hand naar boven uitstrekken in dat hoofdstuk en spreken over God. Zijn hoofd wordt als het ware omhoog getrokken om op God te zien. Op wat God deed en van plan is. Ja, dan gaat het over een schitterende toekomst voor Gods volk. Want Gods woede is voorbij. Fini. Een nieuwe tijd begint.

Maar wat wordt dat allemaal eerlijk neergezet! Want, staat er, (vs.60) bergen mogen wijken en heuvels wankelen, maar mijn goedertierenheid zal van u niet wijken en mijn vredesverbond zal niet wankelen, zegt uw Ontfennr, de Here...

Bergen, heuvels... toonbeelden van vastheid. Zoals je eigen leven er misschien wel uitzag: niet stuk te krijgen. En toen dat verschrikkelijke: de dood in de kring van hen die je zo na aan het hart lagen; je in, je kind. Dal erge van je scheiding of de aantasting van je integriteit. Dat vreselijke van het niet gewaardeerd worden, miskenning door anderen... noem maar op. Dat had je nooit gedacht dat jou dat overkomen kon. Se wereld wankelde, week... en waarheen keek je? Vast en zeker naar beneden.

Heb je het gedacht? Die paar woorden van "O, God, wat nu"? Dat is het begin van het omhoog kijken. Dat je zijn Naam kent. En leert wat het betekent om tot Hem te roepen. Echt te roepen...

Want, zo zei God het tegen zijn volk toen -en dat is echt niet veranderd- al zou je wereld wankelen... wat Ik je beloofde staat nooit op losse schroeven. Nooit. Al ontvalt je zo goed als alles... en wie kan dat bevatten?, je mag het weten: Gods trouw is tot in eeuwigheid. Zijn liefde. De psalmen zingen er van. Ook ervaringstaal. Taal van geloof en vertrouwen.

Vergeet niet omhoog te kijken! Niet als het je voor de wind gaat. En net zo min als je je hart voelt buigen en zoveel je bespringt aan gedachten, gevoelens. Kijk omhoog. Want Hij is er, die trouw houdt tot in eeuwigheid en die afmaakt wat Hij in mensen is begonnen. Je God is je Ontfermer. En dat is een woord dat je alle reden geeft om inderdaad ook op te zien naar Hem en alles van Hem te verwachten.

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk van Gouda.

CHRISTIAN RECONSTRUCTION

Ethiek aan de hand van Mozes

R.T. te Velde

A achtergronden

In een drietal artikelen reageer ik op enkele bijdragen die dr. R.D. Anderson in dit blad schreef over ethische onderwerpen. In het voorgaande artikel heb ik geprobeerd duidelijk te maken, dat dr. Anderson een eigen geluid laat horen ten opzichte van de ethische bezinning die in onze kerken heeft plaatsgevonden. Als mogelijke achtergrond om zijn gedachten te verstaan noemde ik de "Christian Reconstruction"-beweging. In dit artikel wil ik deze beweging kort introduceren en een begin maken met een kritische bespreking ervan.

"Christian Reconstruction" is de naam van een beweging die zich sterk maakt voor een herstel van de complete wet van Mozes als richtsnoer voor christelijke ethiek en maatschappelijke actie. De naam spreekt voor zichzelf: in dit christelijke tijdperk wil men een reconstructie van de samenleving volgens de wetten van Mozes. Een andere term die voor deze stroming gebruikt wordt is "Theonomie". Hiermee wil men aanduiden dat God (Theos) de wet (nomos) voorschrijft. Theonomie richt zich tegen de autonomie van de moderne mens, die zichzelf (autos) tot wet wil zijn. Vooral in de Verenigde Staten, maar ook elders zoals in Schotland en Nieuw-Zeeland, vindt deze beweging aanhangers. Het verhaal van Christian Reconstruction begint in de jaren '60, wanneer Rousas John Rushdoony pleidooien gaat voeren voor terugkeer naar de oudtestamentische wetten. Rushdoony (geboren 1916) is een Armeense immigrant en is

jarenlang predikant geweest in de Orthodox Presbyterian Church (OPC).¹ Al snel krijgt Rushdoony aanhang onder jongeren. Twee van zijn bekendste leerlingen zijn Gary North (geboren 1941) en Greg L. Bahnsen (1949-1995). Er worden instituten opgericht om via onderwijs, tijdschriften en boeken de fundamentele inzichten van Rushdoony verder uit te werken. Het beeldbepalende tijdschrift van de beweging is *Journal of Christian Reconstruction*, belangrijk instituten zijn de *Chalcedon Foundation* en het *Institute for Christian Economics* in Tyler, Texas. Na enige tijd blijkt dat vertegenwoordigers van de Christian Reconstruction het onderling niet op alle punten eens zijn. Maar de hoofdlijnen zijn wel steeds dezelfde.

Hoofdpunten

De voornaamste stellingen van de theonomie-beweging zijn de volgende:

1. De wetten in het Oude Testament zijn de uitdrukking van Gods onveranderlijke en volmaakte morele karakter.
2. De wet die God via Mozes aan Israël gegeven heeft, blijft onder het Nieuwe Verbond in alle details van kracht.
3. Dat Christus is gekomen om de wet te vervullen, betekent dat hij die bekrachtigt.
4. Ook al vormen de mozaïsche wetten geen weg voor de rechtvaardiging, ze zijn wel het patroon voor de heiliging.
5. Terugkeer naar een volledige handhaving van de mozaïsche wetten zal de maatschappij gezond maken en Gods Koninkrijk op aarde brengen.
6. Van de overheid moet gevraagd worden, zich in alles aan de wetten van Mozes te houden, inclusief de strafbepalingen (doodstraf op een hele reeks misdaden, vergoeding bij diefstal en schade).²

Aantrekkingskracht

In betrekkelijk korte tijd heeft de *Christian Reconstruction*-beweging veel aanhang weten te verwerven. Dat is uit een aantal factoren te verklaren. In de eerste plaats heeft Rushdoony veel werk gemaakt van het analyseren en kritiseren van de westerse, speciaal de Amerikaanse, samenleving. Terwijl Amerika in de 19e eeuw in veel opzichten nog een echt christelijk land was, is daar in de 20e eeuw weinig van overgebleven. Er zijn nog steeds veel christenen in Amerika, maar het openbare leven, de politiek en de moraal worden beheerst door twee dingen: eigenbelang en de macht van de staat. In felle bewoor-

dingen stelt Rushdoony het onrecht, het machtsmisbruik, het geweld en de verloedering in de Amerikaanse maatschappij aan de kaak. Het recept is duidelijk: terugkeer naar Gods wetten zoals gegeven aan Mozes kunnen het leven weer gezond maken. Begrijpelijk, dat Amerikaanse christenen de kritiek op hun land herkennen en zich aangesproken voelen door het appèl tot terugkeer naar **Grills** wet.

Een tweede factor is vooral voor gereformeerden van belang. In Amerika is namelijk sinds de vorige eeuw het zogenaamde dispensationalisme sterk geweest. Het dispensationalisme stelt dat er in Gods werk in de geschiedenis meerdere perioden ("bedelingen" - dispensaties) te onderscheiden zijn, die in karakter van elkaar verschillen en elkaar in de tijd opvolgen. Over de preciese indeling en het aantal van die tijdperken wordt verschillend gedacht, maar heel gangbaar is in ieder geval liet maken van een sterke scheiding tussen Oude en Nieuwe Testament en de verwachting van een Duizendjarig Rijk, hetzij vóór, hetzij ná een eerste wederkoinit van Christus. In Amerika is dit dispensationalisme veel krachtiger dan bij ons in Nederland. De scheiding tussen Oude en Nieuwe Testament leidt tot een verwaarlozing van het Oude Testament, terwijl de nadruk op het Duizendjarig Rijk vaak als gevolg heeft, dat men niet geïnteresseerd is in liet hier en nu. Rushdoony en de zijnen verzetten zich krachtig tegen het dispensationalisme, dat zij als een groot gevaar voor de gereformeerde geloofsovertuiging zien. Tegenover de verwaarlozing van het Oude Testament komen zij op voor de eenheid van de Schrift (omdat God dezelfde blijft) en dus voor de blijvende geldigheid van het Oude Testament. Tegenover de verlamende leer van het Duizendjarig Rijk bepleiten zij een verandering van de huidige situatie overeenkomstig Gods geboden. Voor beide aspecten kan de *Christian Reconstruction* zich beroepen op motie-

ven die in de gereformeerde (calvinistische) theologie altijd dominant aanwezig geweest zijn.

In de derde plaats kan een rol spelen, dat de *Christian Reconstruction*-beweging zich keert tegen een verinnerlijking van liet geloof, die in het kielzog van het piëtisme een brede doorwerking in de hedendaagse kerken heeft gekregen. Gelovigen en voorgangers zijn dan vooral geïnteresseerd in de persoonlijke relatie tussen God en de gelovige ziet en verliezen de betekenis van het geloof voor de persoonlijke levenswandel en de samenleving als geheel uit het oog. Er wordt dan wel veel over heiliging gesproken, maar dat wordt vooral in liet zieleleven gezocht en bovendien wordt als gids voor de heiliging de verborgen innerlijke Iciding van de Heilige Geest aangenomen. De Heilige Schrift wordt zo buitenspel gezet als norm voor de heiliging. Het beroep op de innerlijk-Iciding van de Geest is per definitie oncontroleesbaar en daardoor ontstaat grote verdeeldheid onder christenen over de vraag, wat de Here wil. De theonominie-beweging ziet in dit spiritualisme een capitulatie voor de moderne autonomie-gedachte en een fatale verzwakking van het christelijk geloof. Ze komt op voor het heldere en krachtige Woord van God als het enige richtsnoer. En daarbij valt dan de nadruk vooral op Gods wet.'

Behalve bijval heeft *Christian Reconstruction* ook kritiek ondervonden. Een belangrijke publicatie in dat verband is *Theonomy: A Reformed Critique*, waarin docenten van het Westminster Theological Seminary ingaan op verschillende aspecten van het theonoinistische denken.' Op deze en andere kritiek heeft Greg Bahnsen gereageerd met zijn eerder genoemde boek *No Other Standard*. In Noord-Amerika is de discussie over theonomie vaak tot een felle strijd geworden, waarbij aan beide zijden zakelijke argumentatie soms plaats maakt voor retorische trucs.

Theologische vragen

Christian Reconstruction is een beweging die zich vooral richt op de ethiek en op de economie. Op die gebieden wil men de wetten van Mozes tot in de details toepassen. Op de achtergrond worden echter een heel aantal keuzes gemaakt, die grote gevolgen hebben voor liet theologisch denken.

Wanneer ik kritisch op die keuzes inga, doe ik dat vanuit de erkenning, dat *Christian Reconstruction* een belangrijk probleem aan de orde stelt. Het gaat om de vraag, hoe je in de huidige maatschappij een herkenbaar christelijk geluid kunt laten horen en een werkelijk christelijke levensstijl kunt ontwikkelen. Naar mijn idee raken Rushdoony en de zijnen reële pijnpunten in het inoderne leven aan. Ze maken je er nog eens van bewust, dat veel christenen volop in dat moderne leven staan en er ingrijpend door beïnvloed zijn. Wat wij normaal vinden, wijkt vaak nauwelijks af van wat de meerderheid normaal vindt. Zondes de oplossing van de Theonomie-beweging over te nemen, moet gezegd worden dat men het probleem scherp heeft gezien.

Een tweede opmerking vooraf is deze, dat de theonotnistische visie in heel veel opzichten aansluit bij de bredere gereformeerde traditie van Calvijn, Kuypes en (vooral in Amerika) Cornelius van Til.

Theonomie is geen randverschijnsel waar je meewarig je schouders over op kunt halen, het is een denkstroming die aan iedere gereformeerde vanuit deels gemeenschappelijke uitgangspunten indringende vragen stelt. Kritiek op de theonomic-beweging betekent dus ook kritisch kijken naar accenten die gewoonlijk in de gereformeerde theologie gezet worden. De consequenties die de theonomie-beweging uit gereformeerde standpunten trekt, dwingt je om te vragen of die standpunten zelf wel helemaal kloppen.

Blijvende geldigheid van de wet?

Een kerntekst voor *Christian Reconstruction* is Mattëüs 5:17-19, waar Jezus zegt:

"Meent niet dat Ik gekomen ben om de wet of de profeten te ontbinden; Ik ben *niet* gekomen om te ontbinden, maar om te vervullen. Want voorwaar, Ik zeg u: Eer de hemel en de aarde vergaat, zal er niet één jota of één tittel vergaan van de wet, eer alles zal zijn geschied. Wie dan één van de kleinste van deze geboden ontbindt en de mensen zo leert, zal zeer klein heten in het Koninkrijk der hemelen; maar wie ze doet en leert, die zal groot heten in het Koninkrijk der hemelen."

Op het eerste gezicht lijkt deze tekst de stelling van de theonomie-beweging te bevestigen: de blijvende geldigheid van de wet in alle details.¹ Op het tweede gezicht blijkt een andere uitleg overtuigender.² Het gaat namelijk in de eerste plaats niet om handhaving, maar om *vervulling* van de wet. Blijkbaar is er in wet en profeten iets wat nog niet volledig is, wat nog volmaking behoeft. En, in de tweede plaats, daarvoor is Jezus *gekomen*. Het is opvallend dat in de "theonomistische" uitleg van deze verzen geen aandacht aan het woord "gekomen" wordt geschonken. Want dit woord maakt duidelijk dat wat Jezus zegt over de wet, betrekking heeft op zijn eigen zending en opdracht. De wet en de profeten vervullen, dat is niet onze taak, maar de taak van Jezus Christus. Zijn komst als Verlosser van Israël en Redder van de wereld is de vervulling van wet en profeten tot in alle details. En dat heeft dan betrekking op zowel het volledig gehoorzamen van al Gods geboden als het doen uitkomen van de beloften en voorzeggingen aangaande de Messias. In de evangeliën en Handelingen wordt voortdurend gewezen op de vervulling van de Schriften van het Oude Testament door gebeurtenis-

sen in het leven, bij het sterven en door de opstanding van Jezus. Omdat wet en profeten, *samenvattend*: het hele Oude Testament, in het middelaarswerk van Christus hun volle betekenis krijgen, mag je er ook niet minachtend over spreken. Je leert juist in *Christus* hoog te denken van wet en profeten.

Want door Christus ga je de diepte ervan *verstaan*.³ Je gaat ontdekken dat God zijn totale liefde schenkt en totale liefde vraagt; een liefde die je nooit kunt opbrengen. Je weet dat je voor God *geen* enkel recht van bestaan hebt. Je leert verwonderd naar Jezus Christus opzien, die wel tot in de dood gehoorzaam was in liefde tot God en die daardoor ons doet delen in het leven met God. Zó de wet bezien, dat is toch iets anders dan "blijvende geldigheid in alle details". Als je de wet *in Christus* wilt zien, betekent dat ook nadenken over de consequenties die het werk van Christus voor de wet heeft. Daar betrek je dan bij wat de apostelen, Paulus voorop, gezegd hebben over bevrijding van de wet en leven door de Geest. Wanneer je zo de wet op z'n plaats probeert te denken, z'n plaats *in Christus*, wordt de wet daar niet minder van, maar méér.

De wet als Godsopenbaring

Een centrale stelling bij de voorstanders van *Christian Reconstruction* is, dat de wetten van Mozes het onveranderlijke "morele karakter" van God tot uitdrukking brengen.⁴ Als dat inderdaad zo is, kunnen deze wetten natuurlijk niet verouderen. Positief vind ik in deze gedachte, dat de wet als Godsopenbaring serieus genomen wordt. De wet is geen willekeurige verzameling voorschriften, maar in de wet koint God zoals Hij is naar zijn *volk* toe. Om twee redenen kan ik echter niet instemmen met de formulering "de wet is uitdrukking van Gods onveranderlijke morele karakter".

In de eerste plaats wordt zo niet in rekening gebracht, dat de wetten uit

liet Oude Testament gegeven zijn met het oog op een concrete situatie. Het zijn wetten voor het volk Israël in het land Kanaän, in een bepaalde tijd en een bepaalde cultuur. Mijns inziens is het niet juist om van elk van de afzonderlijke bepalingen zonder meer te zeggen: zo is *Gods* eeuwige en onveranderlijke wil. In veel gevallen kan inzicht in de culturele bepaaldheid van de wetten je helpen om de boodschap ervan beter te verstaan. Maar dan moet je wel bereid zijn om die betrokkenheid op de concrete situatie onder ogen te zien. Theonomistische auteurs verwijzen graag naar het feit, dat Mozes spreekt over "altijddurende inzettingen" (bijv. Lev. 16:34), maar ze hebben er geen oog voor dat Mozes deze inzettingen geeft met het oog op het land waarin het volk zal komen wonen (bijv. Lev. 25:2 en telkens in het boek Deuteronomiën). De apostel Paulus geeft er blijk van dat hij die historische bepaaldheid ziet als hij de wet in Deut. 25:4 "Gij zult een drossende os niet muilbanden*" betreft op de vergoeding die apostelen verdienen voor hun evangelieverkondiging. Hij zegt dan: "Bemoeit God zich dan met ossen? Of zegt Hij dit in elk geval om onzentwil"? Ja, om onzentwil werd het geschreven" (I Kor. 9:9-10).

Mijn tweede bezwaar tegen de opvatting van de wet als uitdrukking van Gods onveranderlijke morele karakter is, dat zo wordt voorbijgegaan aan de voortgang in de Godsopenbaring. Vanuit het Nieuwe Testament is volstrekt duidelijk, dat Jezus Christus de volkomen openbaring van God is (vooral Hebr. 1:1-2 en Joh. 1:14-18). Er is in de wet veel te zien van Wie God is en wat Hij wil. Maar wil je echt weten Wie God is, dan moet je luisteren naar het evangelie van Jezus Christus. Vanuit wat *ik* hierboven schreef over de vervulling van de wet kun je zeggen: Gods openbaring in zijn wet is niet volledig zonder zijn openbaring in Jezus Christus. Je kunt niet stellen dat de wet in dezelfde mate typerend is voor

God als zijn openbaring in Jezus Christus. Daarom is mij de stelling van de theonomen op dit punt veel te onbeschermd. Ik denk dat christenen, met alle eerbied voor Gods goede wet, toch niet zó over de wet moeten spreken.

Onderscheid in de wet?

Vanouds wordt in de reformatische theologie onderscheid gemaakt tussen drie delen in de wet van Mozes: morele, burgerlijke (civiele) en ceremoniële wetten. Onder de ceremoniële wetten vallen de offervoorschriften en de reinheidswetten. Zij hebben, als schaduwen van Christus, met de komst van Christus afgedaan in hun waarde als wet. De burgerlijke wetten zijn de bepalingen die het samenleven van het volk Israël als natie regelen. Het gaat dan o.a. om strafbepalingen bij bepaalde misdaden. Volgens de gangbare opvatting golden die burgerlijke wetten zolang Israël als staat bestond, maar hoeven ze in een christelijk land niet naar de letter te worden uitgevoerd. Blijvende geldigheid hebben de morele wetten: zij maken voor alle tijden duidelijk wat goed en kwaad is, en volgens veel theologen komen ze overeen met de morele natuurwet die voor ieder mens evident is (of moet zijn). De morele wet ziet men dan vooral in de Tien Geboden, terwijl de overige wetten grotendeels uitwerkingen zijn in de richting van het burgerlijk recht.

Voorstanders van *Christian Reconstruction* wijzen dit onderscheid af. Zij zien de mozaïsche wetten als een eenheid, die als geheel blijft gelden. Met name een onderscheid tussen de Tien Geboden en de overige wetgeving wordt afgewezen. Overigens is er binnen de *Christian Reconstruction*-beweging verschil over de status van de ceremoniële wetten. Greg Bahnsen typeert ze als "restoratieve" wetten, die binnen de afzondering van het volk Israël weer leven met God mogelijk maken door de

verzoening.⁹ Na de verzoening door Christus hebben deze wetten hun functie verloren. Rousas Rushdoony staat echter positiever tegenover het brengen van dierenoffers door christenen.¹⁰ Ik herken de onvrede die theonomistische auteurs hebben met het onderscheid morele - civiele - ceremoniële wetten. Ik ben met hen van mening dat er in de tekst van het Oude Testament zelf weinig aanknopingspunten voor deze driedeling te vinden zijn. Mijns inziens zou het goed zijn om te proberen meer zicht te krijgen op het karakter en de bedoeling van héél de wet van Mozes. Alle wetgeving in Exodus t/m Deuteronomium vervult als geheel een functie in Gods heilsplan, een functie allereerst voor Gods volk Israël. Het moet duidelijk te maken zijn welke samenhang er door die functie in de wetgeving is. In Gods heilsplan heeft de wet ook een functie met het oog op Christus (zie hierboven: *Blijvende geldigheid van de wet?*). Opnieuw: dat geldt voor de hele mozaïsche wetgeving, in alle onderdelen. En dan kun je in de derde plaats nagaan, welke betekenis de gehele wet, inclusief alle details, heeft voor het leven van de christen. Ook dan lijkt het me onjuist om op voorhand sectoren van de wet buiten werking te verklaren. Het moet er dan om gaan om na te denken over de vraag, hoe in het verlossingswerk van Christus en zijn Geest in ons leven de wet een plaats krijgt. In de beantwoording van die vraag zullen vermoedelijk allerlei aspecten en nuanceringen naar voren komen.

In dit verband is het merkwaardig, dat iemand als Bahnsen toch onderscheid maakt tussen blijvende moreel-civiele wetten en niet-blijvende "restoratieve" wetten. Als op dat punt blijkbaar toch verandering is gekomen in de geldigheid van de wet, waarom dan niet in andere opzichten? Paulus zegt in Gal. 5:3, dat ieder die zich laat besnijden, verplicht is de gehele wet

na te komen. Je moet als christen een houding bepalen tegenover de wet als geheel. Door voor de ceremoniële wetten een uitzondering te maken, laat Bahnsen mijns inziens zien dat er in zijn pleidooi voor blijvende geldigheid van de wet iets wringt.¹¹

Nog een opmerking over de plaats van de Tien Geboden: ik ben het eens met de stelling dat de Tien Geboden niet moeten worden geïsoleerd van de overige wetten. Er is een nauwe samenhang met de rest van de wetgeving. En ik ben geen voorstander van de identificatie van de Tien Geboden met een "eeuwige morele wet". Toch denk ik dat wel een zekere centraliteit van deze geboden is aan te wijzen. In de eerste plaats doordat deze geboden heel plechtig door God zelf zijn afgekondigd vanaf de berg Sinaï, voorafgegaan door de woorden waarin de Here zichzelf voorstelt. De andere wetten zijn door bemiddeling van Mozes opgesteld. In de tweede plaats is in de structuur van de overige wetgeving (bijv. in Deuteronomium) zichtbaar dat de gedetailleerde voorschriften globaal geclusterd zijn rond één van de Tien Geboden. In de derde plaats kom je een deel van de Tien Geboden vaak tegen als in de profeten of in de evangeliën een samenvattende opsomming van Gods geboden wordt gegeven. Ik beschouw dus de wetgeving in het Oude Testament als één geheel, waarbij in de onderlinge geleiding de Tien Geboden een centrale plaats hebben.

⁹ De Armeense afkomst van Rushdoony is niet zonder betekenis: hij vermeldt zelf in zijn grote werk *The Institutes of Biblical Law* (Presbyterian and Reformed, 1973), 782 noot 1, dat hij afstamt van een geslacht van Armeense priesters, en dat in de Armeense christelijke kerk strikte voorschriften voor de priesterschap gehandhaafd zijn en ook nog eeuwen na Christus dierenoffers naar oudtestamentisch voorschrift zijn gebracht.

¹⁰ Een iets uitvoeriger opsomming van de hoofdpunten bij Greg L. Bahnsen, *No Other Standard. Theonomy and its Critics* (Tyler, Texas: Institute for Christian Economics, 1991), 11-13. Ik richt me voor de weergave van het theonomistische standpunt vooral op Bahnsen, omdat hij een relatief genuanceerd vertegenwoordiger is.

¹¹ Het is opvallend dat Rushdoony in zijn *The*

Institutes of Biblical Law voortdurend spreekt over Gods "wetswoord" (law-word). Woord en wet vallen bij hem volstrekt samen.

William S. Barker en W. Robert Godfrey (ed.), *Theonomy: A Reformed Critique* (Grand Rapids: Zondervan Academic Books, 1990).

* Een uitvoerige bespreking van deze tekst hij Bahnsen, *Theonomy in Christian Ethics* (Nutley, N.J.: The Craig Press, 1977), 39-86 en *No Other Standard*, 273-290.

Zie ook J. van Bruggen, *Matteüs. Het evangelie voor Israël. Commentaar op het Nieuwe Testament Derde Serie* (Kampen: Kok, 1990), 92-95.

* Zo spreekt ook art. 25 N.G.B.: de waarheid en inhoud van de voorschriften in de wet blijven in Christus, in wie zij hun vervulling hebben.

Bahnsen, *Theonomy*, 142.

* Bahnsen, *Theonomy*, 207-211

"Rushdoony, *Institutes*, 782-783

" Bahnsen probeert aan te tonen dat het onderscheid moreel-restoratief wel op de Schrift zelf gebaseerd is. *No Other Standard*, 95-98. Maar hij niest dan toch toestemmen, dat vanuit plaatsen buiten Exodus t/m Deuteronomium kwalificaties aan te brengen zijn, die schijnbaar tegen de rechtstreekse tetter van de wet ingaan.

Drs. R. T. te Velde is wetenschappelijk assistent aan de Theologische Universiteit te Kampen.

* Ook het artikel van 5 december jl. op pag 212 is van drs. R. T. te Velde, per abuis is een verkeerde tennaamstelling gebruikt, onze excuses hiervoor.

Adreswijzigingen e.d.

Spakenburg-Zuid * Predikant:

Ds. G.J. Bruijn, missionair predikant van de Gereformeerde Kerk te Spakenburg-Zuid, is met zijn gezin gerepatriëerd uit Congo. Zijn adres is: Goudkruid 42, 3068 SZ Rotterdam; tel. 010-220.6124. In verband met studie-werkzaamheden is hij niet beroepbaar voor 1 december 2000.

Zaandam * Deputaten Kerkelijke

Eenheid. Voorzitter: ds. M.H. Sliggers; secretaris: E. Boerma, Schepenlaan 156, 1503 HN Zaandam. Een sectie van DKE is speciaal belast met de gesprekken met deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken.

*Zwolle * Deputaten radio- en televisie-uitzendingen van kerkdiensten.* Wijziging secretariaat: J.B. Schicbaan, Puutbeek 10, 8033 AB Zwolle. Tel. 038-4548101.

Doctoraal examen

Aan de Theologische Universiteit slaagden voor het doctorale examen

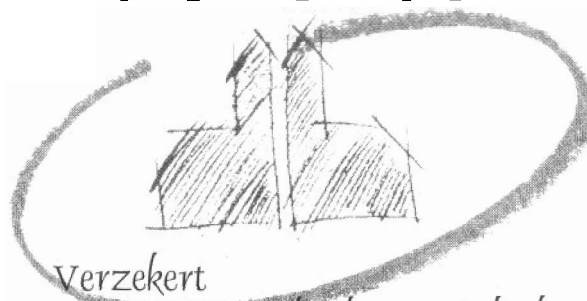
uit de kerken

de heren C.P. Both, wonende te Zwolle, J.J. Drijfliout, wonende te Kampen en R.F. Telgenhof, wonende te IJsselmuiden.

Jubileum

Op 9 december jl. is het 65 jaar geleden dat de emerituspredikant ds. D. Vreugdenhil predikant werd. Dirk Vreugdenhil werd 1 juni 1909 te Rotterdam geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit in Kampen. Op 9 december 1934 deed hij zijn intrede in de gemeente te Appelscha. Daarna diende hij de gemeenten te Hardenberg (1939), Zwolle (1942) waar hij zich in 1945 vrijmaakte en van 1972 tot aan zijn emeritaat, op 1 februari 1976, de gemeente van Velp.

donatus

Verzekert

van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder mw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds 1825 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

donatus

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

KERKDIENTSTEN EEN FEEST VOOR IEDEREEN, OOK VOOR DE KINDEREN

R. v.d. Ploeg-Schepenaar

liturgie en gemeente

Groot en klein, samen mogen we gemeente zijn, gemeente van Jezus Christus.

Daar is het goed 's zondags samen in de kerk te zitten, Kinderen, groot en klein, horen er allemaal bij. Het zou mooi zijn wanneer ze dan ook bij de kerk blijven. Dat betekent dat er nu al aandacht aan hen zou moeten worden gegeven; dat er rekening met hen wordt gehouden. Het is daarom belangrijk de leefwereld van de kinderen te leren kennen. Niet alleen van kinderen te verwachten dat ze maar gewoon moeten luisteren, lang stilzitten en dat ze moeilijke woorden die er in de kerk gebruikt worden kunnen begrijpen.

Ieder mens heeft gaven en mogelijkheden van God gekregen. Het zou jammer zijn als we in de kerkdienst geen gebruik zouden maken van de gaven en mogelijkheden die kinderen van God hebben gekregen. Denk eens aan hun onbevangenheid om over de Here Jezus te praten, te zingen en hun eenvoudige manier van geloven.

Yict voor niets zet Jezus het kind regelmatig centraal.

Werkgroep

In de kerk van Groningen-Oost worden er regelmatig kleine baby's gedoopt. De ouders drukken hiermee uit dat ze geloven in het verbond dat God met ons gesloten heeft. Dat betekent voor ons dat wij de kinderen een eigen plekje in de kerkdienst willen geven. De kinderen in de kerk aanspreken en ook iets van 7e verwachten. De kinderen moeten het gevoel hebben erbij

te horen. We vragen van de gemeenteleden de kinderen te accepteren zoals ze zijn. Er rekening mee te houden dat we echt kinderen (geen kleine volwassenen) in de kerk hebben zitten. Proberen niet krampachtig te doen over wat meer beweging in de kerkdienst. We willen de boodschap van Gods liefde brengen op een manier die bij de kinderen past.

De kerkenraad van deze gemeente is van mening dat het in deze tijd noodzakelijk is, om te werken aan een betere aansluiting van de eredienst bij de leefwereld van kinderen en aan liet helpen van ouders om hierin hun eigen verantwoordelijkheid te verstaan.

Er is een werkgroep ingesteld en die kreeg de volgende taken:

- handreiking op te stellen die ouders kan helpen hun kinderen meer bij de eredienst te betrekken.
- de predikanten met raad en daad

bij te staan opdat minstens éénmaal per zondag in de preek en liturgie kinderen nadrukkelijk bij de eredienst worden betrokken.

- zich verder te bezinnen op de plaats van de kinderen in de eredienst. Speciaal aandachtspunt hierbij moet zijn de vraag hoe het aandacht van de kinderen in de eredienst en hun betrokkenheid bij de eredienst (ook onafhankelijk van de desbetreffende mogelijkheden van de predikant), bevorderd kunnen worden.

Allereerst heeft de werkgroep een jaar lang de tijd gekregen om hiermee aan de slag te gaan. Er is ruimte voor initiatief, zonder elk idee aan de kerkenraad voor te leggen. Na dit jaar kreeg de werkgroep opnieuw voor een aantal jaren de opdracht verder te gaan op de ingeslagen weg.

Raad en daad

De predikanten met raad en daad bijstaan. Hoe kan zo iets vorm geven worden?

Uitgezonderd de zomervakantie en de avondmaalszondagen vindt er elke zondag een kindvriendelijke dienst plaats. Om de beurt houden de beide predikanten zo'n dienst. Het is de bedoeling om in elk geval een onderdeel van de liturgie of preek meer dan gebruikelijk op kinderen af te stemmen. Omdat deze dienst een goede voorbereiding vereist, is met de predikanten afgesproken dat ze twee à drie maanden van tevoren een lijst met onderwerpen van de preken klaar hebben liggen.

Naast de werkgroep is nog een aantal mensen betrokken bij dit werk. In totaal is dit een groep van 10 personen. Door er meer mensen bij

ie vragen, wordt het werk verdeeld en vindt vergroting plaats van het draagvlak in de gemeente. Degene die aan de beurt is om de dienst voor te bereiden, neemt eerst telefonisch contact op met de predikant over de te bespreken tekst. Over en weer worden ideeën uitgewisseld. Nadat de plannen zijn uitgewerkt gaat het definitieve voorstel naar de predikant.

Voor deze dienst wordt altijd een preekverwerking gemaakt. Op deze bladen staat een stukje tekst, een puzzeltje en altijd één of meer plaatjes of tekeningen die ingekleurd kunnen worden. Kinderen kunnen hier voor of tijdens de dienst mee bezig gaan. Plaatjes en tekeningen werken voor kinderen verhelderend. Een van de predikanten gebruikt tijdens de preek een overheadprojector en laat één of meer van deze plaatjes op het scherm zien. Een voorbeeld van het blad wordt aangehaald of de oplossing van een puzzeltje genoemd. Zo ontstaat er een verband tussen de preek en het verwerkingsblad. Daarmee is niet gezegd dat kinderen de hele preek begrijpen. Dat zullen we ook niet kunnen bereiken, want kinderen kunnen geen 20. 25 minuten achter elkaar luisteren. Ouders kunnen thuis, aan de hand van het verwerkingsblad, op de kerkdienst terugkomen door het verhaaltje te lezen of de tekening te bekijken en door praten over de preek.

Een andere mogelijkheid is het gebruik van een voorbeeld in de preek dat de kinderen aanspreekt, iets uit hun leefwereld. Een vraag stellen aan de kinderen (en dan hopen dat er een antwoord volgt) tijdens de preek of liturgie, het tonen van een zichtbaar voorwerp plus de toelichting daarop.

Kinderen betrekken bij de kerkdienst is niet alleen iets voor ze doen, maar ook kinderen zelf een bijdrage laten leveren. Tekeningen of werkstukken die door kinderen gemaakt zijn ophangen in de kerk.

Zij kunnen een lied op muziekinstrumenten spelen tijdens de dienst. Kinderen kunnen helpen met collecteren, de schriftlezing doen, de belijdenis voorlezen, iets moeilijker is het om een doel van een (aansprekende) collecte te laten uitleggen of een gebed laten voorbereiden. Het zingen van schoolliederen voor of na de dienst is iets wat heel gemakkelijk kan worden opgepakt. Bij het dopen van een baby zouden de kinderen naar voren kunnen komen zodat de predikant een gesprekje met hen kan voeren. De verwerkingsbladen bij de deur moeten natuurlijk door kinderen uitgedeeld worden. Een bekend verschijnsel is inmiddels de psalm, die op de basisschool geleerd wordt, in de kerkdienst te laten zingen.

Aandacht

Om de aandacht van de kinderen tijdens de preek te vergroten, kun je ze iets laten doen. Een voorbeeld. De predikant preekte over Joh. 15: Ik ben de ware wijnstok zegt Jezus. In ons leven wil Hij vruchten van geloof laten groeien (Galaten 5:22). Aan de preekstoel hingen (van papier gemaakte) druiventrossen met daarop geschreven de woorden uit Galaten 5: 22 de vrucht van de Geest. Van de negen vruchten waren er al zes opgehangen. De kinderen hadden een verwerkingsblad meegekregen met daarop een woordpuzzeltje over deze vruchten. De dominee vertelde over druivenstruiken, hoe ze er uit zien en dat deze struiken met zorg behandeld moeten worden. Dan krijg je mooie en goede vruchten. Zo wil God met ons bezig zijn. Hij besteedt zorg aan ons en houdt van ons. God wil in ons leven deze vruchten, uit Galaten 5:22, laten groeien. De dominee vroeg aan de kinderen wie wist welke vruchten er al voor de preekstoel opgehangen waren. Er werd door kinderen antwoord gegeven en door de dominee nog iets over verteld. Daarna mochten drie kinderen de andere vruchten ophangen aan de druiventros. Je merkt dan in de

kerk dat de kinderen, en ook de volwassenen, goed opletten.

Jarig

Een verjaardag van een kind, is zeker voor het kind zelf, altijd weer een feest. Als gemeente willen we daar ook aandacht aan geven. De zondags na hun verjaardag worden ze dan door een leeftijdgenootje gefeliciteerd en krijgen een klein kadootje. Dit kan zijn een klein kleurboekje of een leesboekje met een bijbelverhaal of een puzzel boekje. In de hal van de kerk hangt een grote kalender waarop alle namen van de kinderen staan. Op deze manier breng je dit ook oider de aandacht van de andere gemeenteleden.

Het is niet zo dat de kinderen in Groningen-Oost nu alles van de kerkdienst begrijpen. Wel hebben we kunnen constateren dat de kerkdiensten kindvriendelijker zijn geworden. De preken, met meer aandacht voor kinderen, zijn niet kinderachtig geworden. Mooi is liet, dat door deze veranderingen, de oudere jeugd aangeeft de kerkdiensten en preken beter te begrijpen. Tot nu toe is het moeilijk om de peuters en kleuters erbij te betrekken. Hierover zullen we ons verder moeten bezinnen.

De eredienst is een dienst tot eer van God. We moeten ons steeds afvragen hoe zijn Woord het best tot zijn recht kan komen en hoe we God de hoogste eer kunnen geven. Het is een bijbelse gedachte te streven naar een eredienst waarin meerdere mensen met hun gaven ingezet worden. De aandacht voor kinderen staat niet op zichzelf. Kerk en kerkdiensten zijn opgenomen in een ontwikkeling naar meer aandacht voor het informele, gevoelsmatige en menselijke. Volmaakt wordt het hier niet. Dat is het pas als de Here Jezus terugkomt.

Roelien van der Ploeg-Schepenaart is lid van de landelijke werkgroep 'Kind, Jeugd en Eredienst' uitgaande van het G.V.I

De christelijke traditie heeft zich altijd gekenmerkt door een sterke overheidsvisie, zowel qua legitimatie als qua omvang. Als instelling van God heeft de overheid een belangrijke normerende taak in de samenleving. Ze dient het kwaad in te dammen en het goede te zoeken voor de voortgang van de samenleving. Nu wordt ~~es~~ de laatste tijd over deze overheidsvisie volop gediscussieerd. Het verva-
gen van allerlei grenzen (geografische, morele, culturele en godsdienstige) doet de vraag ~~stellen of de gangbare overheidsopvatting~~ nog wel de juiste is. ~~Onder andere~~ dr. A.J. Verbrugh heeft zich in oktober ~~1998~~ drie artikelen in deze discussie gemengd, mede reagerend op het boekje

De burger in beeld. Een christelijke visie op overheid, individu en samenleving. Enige nuancerings op zijn betoog zijn gewenst.

Dat Verbrugh moeite heeft met een aantal elementen uit genoemde brochure mag duidelijk zijn. Alleen al de titel van zijn artikelen 'Onbekommerd op de terugtocht van de christelijke politiek' spreekt boekdelen. De bezwaren die hij aanvoert zijn uiteenlopend. Zo zou de brochure het GPV een beperkende 'getuigenispolitiek' in de schoenen schuiven en zou ze aansluiting zoeken bij het gedachtegoed van de antirevolutionairen uit de jaren dertig met haar pleidooi voor een neutrale en technische overheid. Zijn artikelen hebben mij nogal verbaasd. Wie het boekje zelf leest, zal immers merken dat de geschetste invulling van een eigentijdse

christelijk burgerschap anders en genuanceerder is dan Verbrugh doet voorkomen. Inderdaad wordt er, zoals Verbrugh aangeeft, een pleidooi gevoerd voor een 'overtuigingspolitiek', maar deze wordt niet uitgespeeld tegenover een (vermeende) getuigenispolitiek van het GPV. Verder is de suggestie dat de brochure het idee van een neutrale overheid zou aanhangen, voor mij onbegrijpelijk. Heel de brochure is immers een pleidooi voor het tegendeel. Zou Verbrugh de brochure misschien met een defensieve bril op gelezen hebben, uit angst voor het afwijken van de oude vertrouwde formuleringen? Of verschillen de standpunten wel degelijk?

Een principiële visie op de overheid.

Laat ik beginnen met een duidelijk punt van overeenstemming, namelijk de legitimatie van de overheids-taak. De kern van de christelijke visie is dat de overheid niet zomaar een afvaardiging is van haar burgers, maar dat zij door God zelf is ingesteld en in zijn dienst staat (Romeinen 13). Deze visie onderscheidt zich van de andere overheidsvisies en biedt ruimte voor een normerend en sturend optreden van de kant van de overheid. Waar in de liberaal-pragmatische visie van vandaag de overheid uitsluitend trendvolger is van de maatschappelijke praktijk (vergelijk de abortus en euthanasievoorstellen), daar geeft de christelijke visie houvast voor een overheid die zelf regels stelt en deze ook handhaaft, zelfs wanneer dit strijdt met de wil van de meerderheid van de bevolking (de zogenaamde zwaarmacht). Deze christelijke overheidsvisie staat, in tegenstelling tot wat de artikelen van Verbrugh wellicht doen vermoeden, ook in *De burger in beeld* centraal. Het boek verzet zich nadrukkelijk tegen een overheid die geen normerende sturing meer geeft en de beleidsvorming uitsluitend overlaat aan de golfbeweging van de samenleving: 'Als instelling van God behoort de overheid (...) op basis van bijbelse uitgangspunten richting te geven aan de koers van de samenleving. De overheid is geen neo-republikeinse instelling die zich enkel beperkt tot het vaststellen van een minimaal stelsel van regels, gericht op het reguleren van interacties tussen de onderdanen, maar ze is een lichaam dat vanuit een principiële visie de samenle-

ving begeleid' (101). Van een neutrale of 'onzijdige' overheid, zoals Verbrugh beweert, is dus absoluut geen sprake.

Overtuigingspolitiek

Een probleem echter is dat de overheid zich in de praktijk wel vaak 'neutraal' gedraagt. Dit verplicht christenen om goed na te gaan hoe zij het beste de overheid moeten benaderen om haar verantwoordelijkheid en taakstelling duidelijk te maken. In dit verband wordt in de brochure een lans gebroken voor een zogenaamde 'overtuigingspolitiek'. Hierbij gaat het vooral om een specifieke politieke stijl van optreden. Kern van deze politieke stijl is een communicatie vanuit de eigen overtuiging richting anderen. Staan waarvoor je staat, maar tegelijk een luisterend oor voor datgene wat anderen te zeggen hebben. Het zoeken van de dialoog en niet uitsluitend opsommen hoe het ideaalplaatje er uit ziet. Streven naar politieke consensus, maar zonder je uitgangspunten prijs te geven. Een overtuigingspolitiek beoogt niet het louter afgeven van een getuigenis, maar wil Gods heilzame geboden tonen, voorleven en communiceren. Rij deze overtuigingspolitiek blijven de uitgangspunten ongewijzigd, maar kan de vertaling van de politieke inhoud zich aan de omstandigheden aanpassen. Ook wordt binnen deze overtuigingspolitiek erkend dat we in een democratische samenleving leven, waarin verschillende (godsdienstige, culturele) groeperingen met elkaar moeten samenleven. Het is mede de taak van de (christelijke) overheid ervoor te zorgen dat deze groeperingen ruimte krijgen voor het beleven van hun eigen godsdienst.

Christelijke zorg voor minderheden

Misschien dat Verbrugh met dit laatste nog wel de meeste moeite heeft. En daarmee koin ik op een aantal mogelijke verschilpunten.

Deze betreffen allereerst de omgang met de verschillende godsdienstige groepen in de samenleving. Verval je met de erkenning van de culturele verscheidenheid toch niet in een beeld van een praktisch neutrale overheid?

Accepteer je in feite daarmee niet de multiculturele samenleving, zo vraagt hij zich af? Nee, dat denk ik niet en dat valt ook niet te lezen in de besproken brochure. Wat er wel in staat, is dat christenen moeten streven naar een juist evenwicht tussen enerzijds integratie en anderzijds ruimte voor de eigen cultuurbeleving. Het is niet meer dan een christelijke plicht om als overheid de vrijheid van godsdienst en een vorm van eigen cultuurbeleving te garanderen. Dat doet niets af aan je christelijke visie op de overheid, dat is juist een essentieel onderdeel daarvan. Deze vorm van cultuurbeleving ontslaat allochtone minderheden overigens niet van de plicht zich in te spannen voor een integratie in de Nederlandse samenleving. 'In dit opzicht kan een multiculturele samenleving, waarin allochtonen zich op geheel eigen wijze naast de overige staatsburgers manifesteren, nooit een ideaal zijn', zoals de brochure ook aangeeft (95).

Romeinen 13 en Europa

Een ander en mogelijk serieuzer verschilpunt betreft de visie op de geografische omvang van de overheid. In het verleden hebben de kleine christelijke partijen de visie op de overheid hoofdzakelijk nationaal ingekleurd. Dat had voor een deel te maken met de gedachte dat de Nederlandse natie historisch gezien nauw met het christendom verbonden was. Mede door de invloed van de Hervorming werd Nederland - in vergelijking met andere landen in Europa - als een protestantse natie beschouwd. Een gevolg hiervan was dat het ideaal van een overheid die God de eer geeft, eerder haalbaar werd geacht binnen de nationale dan binnen de internatio-

nale grenzen. Daarbij deed zich een opvallend verschijnsel voor, namelijk dat de principiële legitimatie van de overheid uit Romeinen 13 vrijwel uitsluitend op nationale overheid werd toegepast. Niet geheel onbegrijpelijk werd vervolgens het proces van Europese integratie met de nodige argwaan bekeken. De europeanisering van de politiek werd beschouwd als een aanval op het ideaal van een christelijke overheid. Verbrugh noemt het nog eens in zijn tweede artikel: 'Als het GPV zich op beslissende onderdelen wel bij het Europese integratiestreven en een steeds verder ingrijpende mondialisering zou aansluiten, maakt dit zijn vraag om een overheid die God erkent, ongeloofwaardig'.

Een Europese overheid?

Deze gedachtegang gaat echter voorbij aan een aantal fundamentele zaken. Ten eerste negeert het volledig het feitelijk proces van vervagende geografische grenzen. Zoals in het verleden de grenzen van het hertogdom en het graafschap plaats maakten voor de grenzen van de natiestaat, zo vindt er nu een proces plaats van een europeanisering en mondialisering. Dat proces kun je te vuur en te zwaard gaan bestrijden, maar het is in zekere zin gewoon een gegeven. Ten tweede gaat genoemde gedachtegang voorbij aan het proces van secularisatie en ontkerkelijking. Nederland is allang niet meer de christelijke natie, waarop het zich in het verleden meende voor te kunnen staan. Eigenlijk is het zelfs de vraag of liet vroegere beroep op het protestantse verleden wel altijd zo opportuun is geweest. Niet een maar drie geestesstromingen (liet humanisme, het protestantisme en het rooms-katholicisme) hebben immers de Nederlandse geschiedenis gestempeld, en het past niet om als één van deze stromingen de geschiedenis als liet ware te 'claimen'. Tenslotte gaat de teruglopendheid ten aanzien van het Europees integratieproces voorbij aan de

grensoverschrijdende betekenis van de christelijke politiek. Het streven naar gerechtigheid en Gods eer in de publieke samenleving is naar zijn aard niet geografisch gebonden. Wanneer vandaag de landsgrenzen steeds meer vervagen en de overheidsbevoegdheden deels op Europees niveau worden getild, is het de vraag of het niet juist de taak van de christelijke politiek is om principiële overheidsvisie, gebaseerd op Romeinen 13, ook in Europees verband tot uiting te laten komen.

Slot

De discussie over de overheidstaak vandaag is in veel opzichten noodzakelijk. In een tijd dat de samenleving haar grenzen aan voortdurende verandering onderhevig ziet, is het de taak van de overheid lijnen uit te stippelen en richting te geven. Waar het eigenbelang en de gerichtheid op het individu de bovenaanvoert, moet de overheid optreden als hoedster van het algemeen belang. Dat voorkomt een 'survival of the fittest samenleving', waarin degene die het hardste roept en het meeste geld heeft, de buit binnensleept. Bij deze overheidstaak behoort het maken van integrale afwegingen, op basis van een gedege en normatieve visie op de ordening van de samenleving. De christelijke overheidsopvatting biedt hiervoor een goed uitgangspunt, omdat zij haar legitimatie niet haalt uit een contract tussen burgers en overheid, maar uit de overtuiging dat de overheid ten diepste door God gegeven is. Deze legitimatie van de overheid is niet aan verandering onderhevig; wel is dat het geval met de invulling, de concretisering en de communicatie van de overheidstaak. Dit laatste vraagt echter wel de bereidheid om de huidige maatschappelijke en politieke ontwikkelingen ook serieus te nemen.

Drs. Rienk Janssens - directeur Groen van Prinsterer Stichting, wetenschappelijk bureau GPV.

Tekort voor schoolgeld dreigt

Nog meer dan een miljoen nodig

Voor de actie Schoolgeld is dit jaar twee miljoen gulden nodig voor het GVI en het Vervoersfonds. Maar zoals het er nu naar uitziet, wordt dat bedrag niet gehaald. Als de huidige actie en de volgende in december evenveel opbrengen als de eerste twee acties dreigt een tekort van meer dan een half miljoen. Het bestuur doet dan ook een dringende oproep aan iedereen om te geven voor Schoolgeld.

Het bestuur van CFA probeert met de actie Schoolgeld de aangesloten organisaties een financieel zorgeloos bestaan te geven. Er zijn inmiddels twee accept-giro-kaartacties gehouden, er zijn tal van advertenties in het Nederlands Dagblad geplaatst om de gevers aan te sporen om mee te doen. Ook de trouwe gevers die via een machtiging het CFA aan vaste inkomsten voorziet wordt gevraagd er een schepje bovenop te doen. Gelukkig is er al een groot bedrag binnen gekomen. Maar het is nog niet genoeg.

Nog 1,2 miljoen te gaan

Het Vervoersfonds vraagt 1,1 miljoen. Het Vervoersfonds probeert mensen te helpen die veel geld kwijt zijn aan het reizen van hun kinderen naar en van school. Het GVI heeft meer dan f 600.000 nodig. Het instituut werkt met een aantal vaste medewerkers en veel part-timers aan de opbouw van het gereformeerde leven in kerken en gezinnen. Het GVI verzorgt daarvoor onder meer cursussen, verstrekt adviezen, vervaardigt materialen en organiseert conferenties. Samen met de kosten die CFA maakt voor acties en advertenties is er zo'n 2 miljoen nodig voor 1999. Op dit moment is nog niet op de helft van het beoogde bedrag binnengekomen. Momenteel loopt er een actie, in december volgt de laatste. Met die beide acties moet nog zo'n 1,2 miljoen binnenkomen wil het CFA uit de zorgen zijn. Als dat niet lukt dreigen er problemen bij het Vervoersfonds en het GVI.

Landelijke steun nodig

De steun uit het land voor CFA is gelukkig groot. Uit reacties uit het land weet het bestuur van mensen die zelfs uit een laag (AOW)budget toch nog bijdragen. Het is goed om te weten dat zoveel mensen achter het CFA staan want alleen als we er met z'n allen tegenaan gaan, is het mogelijk de twee miljoen te halen. Daarom

Uit de kerken

roept het bestuur iedereen op te geven voor de actie Schoolgeld.

Persbericht

Curatorium voorziet financiële zorgen

Het Curatorium van de Theologische Universiteit te Kampen hield zich op 4 november jl. bezig met de begroting voor het jaar 2000. Daarin is rekening gehouden met de besluiten van de generale synode. Die bond het quorum voor de komende jaren aan een maximum en dekte het tekort met legaten. Dit biedt voor de korte termijn voldoende soelaas, maar de financiële deskundigen vinden dit een ongezond beleid. Voor de langere termijn worden financiële zorgen voorzien. Over enkele jaren zal dan een onevenredige verhoging van het quorum noodzakelijk zijn of het werk van de universiteit zal in het gedrang komen. Het Curatorium stelde in verband daarmee voor het jaar 2000 een aangepaste begroting vast. Er wordt onderzoek gedaan naar de gevolgen van de synodebesluiten voor de financiële situatie op middellange termijn. Ook zal worden onderzocht waar kostenbesparingen mogelijk zijn. Het Curatorium neemt kennis van een notitie van de Dagelijkse Leiding betreffende een te volgen beleidstraject. Daarin krijgen o.a. een plaats de ontwikkeling van een visie op de toekomst van de universiteit, de evaluatie van de nieuwe bestuursstructuur die de synode heeft opgedragen en de verwerking van andere besluiten die de synode genomen heeft. Een tijdpad zal later dit jaar worden voorgesteld. Er werd een regeling voor het promoveren aan de universiteit vastgesteld. Naast allerlei praktische zaken die een dergelijk reglement bevat is nu ook mogelijk om als niet-theoloog op een theologisch onderwerp te promoveren. Tevens kan de universiteit een eredoctoraat verlenen. In beide gevallen zal de promotie aantoonbaar in relatie met de doelstelling van de universiteit moeten staan. Ook is opgenomen dat een proefschrift niet met de grondslag van de universiteit in strijd mag zijn.

Voor het Curatorium,
J.W. van der Jagt, assessor h.t.

WEES WELLEKOM, IMMANUËL

lied van de week

Over het lied 'Wees welkom, Immanuël' was tot lieden nauwelijks iets bekend. Wie in het *Compendium* de toelichting op dit lied erop naslaat, zal lezen dat – ondanks verwoede pogingen van prof. Heeroma – er niets over de oorsprong van liedtekst bekend is. De redactie van het *Compendium* twijfelde zelfs of het sowieso wel om een liedtekst van rond 1700 ging. Misschien zouden we te maken hebben met een recente liedtekst, die alleen maar wat archaïsch aan doet.

Dit was de stand van zaken in 1977. Inmiddels zijn we meer dan twintig jaar verder, en is het onderzoek naar de Nederlandse liedcultuur verder gegaan. Zo bezit het P.J. Meertens-Instituut te Amsterdam de 'Nederlandse Liederenbank'. Het betreft een omvangrijke database waarin een enorm aantal Nederlandse liederen opgenomen is, voornamelijk uit liedbundels uit de Gouden Eeuw.

Het lied was in dit gegevensbestand op te sporen.¹ Het bleek namelijk te staan in de bundel *Bellerophon, of Lust tot Wijsheyd*, die in Amsterdam werd uitgegeven. De uitgever, Dirck Pietersz Pers, was tevens de auteur van de liedteksten. We hebben dus goede reden om aan te nemen dat deze Pers de dichter is van 'Wees welkom, Immanuël'.

De vroegst bekende editie van *Bellerophon* moet tussen 1629 en 1640 verschenen zijn. In de loop van de zeventiende eeuw werd de bundel diverse keren herdrukt. Er kwamen bovendien twee vervolgdelens op de bundel: in 1640 verscheen het tweede deel, *Urania of Hemelsang*, terwijl acht jaar later het laatste deel, *Gesang der Zeeden* op de markt gebracht werd.

Het lied van Pers, dat zeven coupletten telde, is bepaald niet ongehavend in het *Liedboek* terechtgekomen. Jk kan op deze plaats daar niet uitvoerig op in gaan.²

Inhoud

Opvallend in dit lied is de directe manier waarop Christus wordt verwelkomd. Wat dat betreft is er een parallel met het bekende kerstlied 'Nu zijt welkome' (*Liedboek* 145). Het blijft niet enkel bij een verwelcoming; het kerstevangelie klinkt volop door in het aanroepen en verwelkomen van Christus. Zo wordt Hij 'Immanuël' genoemd, wordt Hij verwelkomd als 'in vlees en bloed ons metgezel', als 'ons Heiland en behoeder', etcetera.

De boodschap dat Christus gekoninc is om te verlossen van zonde en dood wordt op diverse manieren verwoord of verondersteld. U kunt bijvoorbeeld denken aan het refrein (regels 7 t/m 12) waar Christus als Genezer van 'ons harten' en 'onze smarten' wordt aangeroepen. Het meest expliciet wordt het doel van Christus' komst naar de aarde verwoord in strofe 3: 'O welkom, die ons vlees en bloed, hergeven komt uw eeuwig goed en draagt der wereld zonden.'

De eerste regels van het tweede couplet doen denken aan Johannes 1:14: Wij hebben de heerlijkheid van het Woord aanschouwd, 'een heerlijkheid als van de eeniggeborene des Vaders, vol van genade en waarheid.'

In hetzelfde couplet wordt gesproken de 'morgenster' (Openb. 22:16). Het is heel wel mogelijk dat de dichter bij deze verwijzing ge-

dacht heeft aan het lied 'Wie schön leuchtet der Morgenstern'. Want dat is de melodie die bij dit lied gebruikt wordt.

Melodie

In *Bellerophon* staat boven het lied als wijsaanduiding (d.w.z.: 'Op de melodie van...'): 'Hoe schoon Ircht ons de Morgen-Stem'. Hier wordt dus verwezen naar een Nederlandse vertaling van het Duitse lied 'Wie schön leuchtet der Morgenstern' van Philipp Nicolai. In het *Liedboek* ziet u achter de naam van de componist het jaartal 1599 staan. In dat jaar publiceerde Nicolai zijn *Freuden Spiegel des ewigen Lebens*, waarin twee liederen van zijn hand stonden, die tot op de dag van vandaag algemeen bekend en geliefd zijn. Behalve het beroemde 'Wachet auf, ruft uns die Stimme' betrof het ook 'Wie schön leuchtet der Morgenstern'. Een moderne vertaling van het laatstgenoemde lied treft u aan bij lied 157 uit het *Liedboek voor de Kerken*. Over het ontstaan, de historische achtergrond van deze twee indrukwekkende visionaire liederen schreef Anje de Heer een jaar geleden bij de toelichting op lied 262 'Op, waakt op! zo klinkt het luide' (*De Reformatie*, 7 november 1998, p. 129-130). De melodie van 'Wie schön leuchtet der Morgenstern' is in de loop der eeuwen zeer populair gebleven. Ook in Nederland is de melodie altijd bekend en waarschijnlijk geliefd geweest. Dat kan opgemerkt uit het feit dat de melodie in liturgische en niet-liturgische liedbundels meermalen geplaatst is bij diverse liedteksten.

148 Wees wellevom, Immanuël

wijze: Wie schön leuchtet der Morgenstern Philipp Nicolai 1599.

2. Uw heerlijkheid en godlijk lichi wordt nu vertoond voor ons gezicht met al zijn gulden klaarheid; de vaadren zagen dit van ver als in de nacht de morgenster, nu schijnt de zon in waarheid. Welkom, welkom, die ons harten, onze smarten komi genezen, welkom moet ons Jezus wezen!
3. O welkoin, die ons vlees en bloed hergeven komt uw eeuwig goed en draagt der wereld zonden, om onzentwil in schamelheid, zeer arm in hooi en krib geleid. in doeken teer gewonden. Welkom, welkom, die ons harten, onze smarten komt genezen, welkom moet ons Jezus wezen!

Antwerpen ± 1700

We kunnen de melodie in twee ge- deelten indelen: de regels 1 t/m 6 en de regels 7 t/m 12. De eerste zes regels vormen het zogeheten Auf- gesang, bestaande uit twee identic- ke 'stollen': de regels 1 t/m 3 war- den herhaald in de regels 4 t/m 6. Het tweede deel van de melodie (in vakjargon het 'Abgesang' ge- noemd) contrasteert sterk met het voorafgaande gedeelte. De extase en verhevenheid van de regels 1 t/m 6 maken plaats voor kinderlijke eenvoud (in de positieve zin van het woord!). Te wijzen is op de ele- mentair-roepende kleine terts ('wel-kom') in de regels 7 en 8, en de drievoudige beantwoording in de regels 9, 10 en 11. Wanneer we echter nog nauwkeuriger kijken (luisteren), ontdekken we toch ook wel overeenkomsten met her eerste deel. Bijvoorbeeld de toonherhalin- gen in de regels 9-11 verwijzen naar het slot van de regels 1, 2, 4 en 5. In de slotregel wordt weer terug- gegrepen op hei majestueuze karak- ter van het eerste deel van de melo- die.

¹ Met dank aan dr. Louis Peter Grijp (Meer- tens-instituut), die voor mij de liederenbank even raadpleegde en mij zo een reisje naar Amsterdam bespaarde.

² In Eredienst, het tijdschrift van de Vereni- ging van Gereformeerde Kerkorganisten, ga ik uitgebreider in op het lied van Pers en de liedboek-versie. (Eredienst, 26ste jaargang nr h - december 1999).

Kopiëren van dit artikel is toegestaan, maar een uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont in Zuidhorn.

Periodieken.....

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

Generaties in gesprek

CVKoers van november wijdt een artikel over de verschillen tussen de generaties. Voor alle partijen zou het goed zijn als er meer met elkaar gesproken werd over wat we mogen geloven. De Hervormde ds. *C.G. Geluk* vertelt over een nieuw initiatief in zijn gemeente. Ter navolging?

onze gemeente proberen we dit seizoen ouders en jongeren met elkaar in gesprek te brengen. Wij willen vier avonden organiseren voor vijftien mensen uit drie verschillende generaties: opa's en oma's, vaders of moeders en zonen of dochters, uit vijf verschillende families. Op de eerste avond komen de ouders aan het woord, waarin ze hun ervaringen en gevoelens over het geloof vertellen. De tweede avond vertellen de ouders hoe ze geloofszaken beleven en hoe ze tegen de oudere en de jongere generatie aankijken. De derde avond komen de jongeren aan bod. Op de laatste avond proberen we met elkaar in gesprek te komen over de belangrijkste onderwerpen: wat bindt ons en wat vinden we moeilijk in onze contacten met de andere generaties".

„We praten over hoe we het geloof ervaren en hoe we als Christen in deze tijd staan. We praten over de kerkelijke traditie, wat belangrijk is en wat juist niet. Jongeren leren zo van ouders en ouders leren van jongeren. Jongeren kunnen een stuk historisch denken leren. Dat missen zij, terwijl het vanuit het geloof belangrijk is te weten dat de geschiedenis niet begint met jouw geboorte en niet ophoudt als jij sterft. Het is goed Gods hand te zien in de geschiedenis. Ouders kunnen van jongeren leren open over hun ge-

loof te praten. Ouders hebben dat vaak niet geleerd."

Kuitert en de orthodoxie

Het Nederlands Dagblad citeerde onlangs een predikant die *Kuitert* de meest boeiende gesprekspartner noemde die je je als orthodox gelovige/theoloog denken kunt. Ik wil dat betwijfelen. Kuitert is geen gesprekspartner van de orthodoxie, maar zet haar op zeer aanvechtbare caricaturale wijze weg. En ook in een mild gespreksklimaat vraagt God van ons de geesten te beproeven. De dwaalleraar bij naam te noemen en zijn woorden onomwonden af te wijzen. Hier is geen plaats voor begrip, maar voor verontwaardiging.

Dat blijkt uit een interview in het boekeningszine *Inzage* van november 1999, waarin we de volgende opmerkingen van Kuitert lezen:

Zover je kunt nagaan, lijkt de leerstellige orthodoxie ten dode opgeschreven. Dat wordt zo iets als de *Amish*, maar dan in het spirituele vlak, en dat kan nooit de bedoeling van het geloof in God zijn. De orthodoxie zal wel blijven bestaan, maar zij zal hoe langer hoe meer een aparte sector in het bestaan van mensen worden, zonder reële binding met de werkelijke wereld van techniek, economie en ideologie.

Daar heeft de orthodoxie geen woord voor. Zij spreekt in termen die passei in de wereld van – op zijn best – zestienhonderd. De orthodoxie heeft het godsbeeld van de landbouwgod van Israël. Denk aan de boeren die nooit op zondag zullen werken, omdat God dan boos wordt. Dat is typisch iets voor de landbouwer om dat te denken. Dat wil overigens niet zeggen dat de orthodoxie zich van 17e-eeuwse me-

thoden bedient. Ook de EO heeft de incest moderne media in huis. Maar wat 7e via die media vertellen, dat is om je tenen bij je krommen."

De christelijke erfenis

"Wat mij vooral intrigeert is, hoe onze kinderen en de kinderen van onze kinderen bezig zullen zijn met de christelijke erfenis. Daarin moeten we hen volstrekt vrijlaten. Anders bakken ze er isiks van. Al die strategieën om mensen binnen de kerken te houden, en al die vooroordelen; dat is helemaal verschrikkelijk. Als de bisschoppen kinderen hadden, zouden ze hun eigen kinderen uit de kerk lopen. Maar ze hebben geen kinderen. Dus 7e weten niet wat dat is. Dat is toch mooi!": "Bisschoppen hebben geen kinderen!"

Meer cultuur dan kerk

"Verder denkend, in het spoor van Richard Rothe, lijkt het me geen onmogelijkheid dat de kerk zich tot cultuur zal ontpoppen. Hoe dat zal gaan, weten alleen de nieuwe generaties. Maar ik vind het verdwijnen van de kerk geen doembeeld. Ik zou het wel jammer vinden als ook de christelijke cultuur verdween. Dat zou ik een verlies van menszijn vinden. Maar de kerk is er niet voor nodig om die cultuur in stand te houden. Dat kunnen ook andere groepen of bewegingen doen, gemeenschappen die door de dominantie van de kerk nooit een goede kans hebben gekregen. Natuurlijk krijg je eerst heel wilde dingen, maar die zijn altijd een begeleidend verschijnsel van de kerk geweest. Maar al, dat gaat wel weer weg."

Het is met de kerk ook: *Opgaan, blinken en verzinken?*

'Niet alleen met de kerk. Als je je tiou voorstelt dat onze wereld nog eens duizend, tweeduizend, drieduizend jaar voortbestaat. Dan kan dat blinken en verzinken zelfs voor het christendom gelden. Het christendom is er goed beschouwd nog maar heel kort. Maar als het verdwijnt, heeft liet wel zijn bijdrage geleverd aan het menszijn van de mensheid. Dat is iets waar ik mijn hand voor in het vuur steek. Ja, je zou dat kunnen vergelijken met de bijdrage die Plato heeft geleverd, of het jodendom.

Brieven aan je kleinzoon

Stel, u schrijft, in navolging van Abel Herzberg, brieven aan uw kleinzoon. Wat zou daar in staan?

'Daar heb ik nog nooit over nagedacht .. Ik zou hem mee willen geven dat je de verantwoordelijkheid voor wat je doet, op je moet nemen. Dat betekent, dat je ook naar de oorsprong en de gevolgen van je handelen moet kijken. Dat je niet de verantwoordelijkheid ontloopt voor wat je handelen uitwerkt naar je medemensen. Dus daar zit af en toe zelfkritiek in, af en toe moed, en natuurlijk schaamte over jezelf, schuldig worden. En dan komt daar de christelijke religie naar voren, die weet van schuld die niet het laatste woord heeft. Dat heet dan vergeving en verzoening. Ik zou dat niet verder uitleggen. Hoe dat zit, moet hij zelf zien. Want ook de christelijke aankleding daarvan is er maar een. Als ik zeg: "Vergeving en verzoening", dan kan hij zeggen: "Waar haal ik dat in godsnaam vandaan?"'

Het zou u niet uitmaken of uw kleinkinderen hij hefboeddhisme, & islam of het christendom uitkomen?

'Nou, dat zou me wel uitmaken. Maar niet in absolute zin. Ik zou niet graag willen dat mijn kleinkinderen een achterlijke christen werden, of een achterlijke moslim. Maar een progressieve moslim, of

een progressieve christen, dat zou ik best vinden.'

Als w in uw brief aan uw kleinzoon ook een lijstje met aanbevolen literatuur zou opnemen, zou daar dan de bijbel op te vinden zijn?

'Zeker ook de bijbel, maar dan primair als literatuur. Dat rondstrooien in de bijbels, zoals dat in China en de Sovjet Unie gebeurt, is een volstreekte slag in de lucht. De bijbel kan, om de thematiek ervan te vinden, niet zonder uitleggers, begeleiders. Geldt ook voor de koran, die van mij ook op het lijstje mag. Verder zeker Plato's *Phaedo* (leert je de dood onder ogen te zien), De Toerberg van Thomas Mann, waaruit hij kan leren wat mensen zijn, net als uit Dostojewski's *De Gebroeders Karamazov*. En om niet te idealistisch over mensen te denken *The Sanctuary* van Faulkner. En van Herman Melville, *Moby Dirk*, het verhaal van de achtervolging van een ongrijpbare walvis, of is het: van God? En allicht de gedichten van Achterberg, begrepen of niet begrepen.

Eerder in het interview had Kuitert al gezegd:

'Ik houd mij niet zo bezig met het maken van de balans van mijn leven. Ik denk er wel aan wat mijn laatste boeken hebben uitgewerkt. Al die vriendelijke, eerlijke gelovigen, wat heb ik ze ontnomen?

Een huiveringwekkende vraag!

Gevoel en ervaring

In *De Wekker* van 19 november signaleerde ds. J. Jonkman, dat er in alle kerken een ontwikkeling gaande is, waarin onze ervaring het steeds meer wint van het Woord van God.

De gemeenten vragen meer en meer om een gevoelige prediking. Dat de prediking warm en gevoelig moet zijn, wil ik toestemmen. Maar als er

in een bedoeld wordt dat het krachtige Woord van God in al zijn verhevenheid en ruigheid, in zijn alles te boven gaande kracht en ernst, in de heerlijkheid van het nieuwe verbond niet meer voluit gepreekt kan en mag worden, dan moet het antwoord van alle kerkenraden en predikanten ondubbelzinnig nee zijn. Niet de hoorder bepaalt wat de boodschap van het Woord voor hem of haar moet zijn. God heeft in Zijn Woord Zijn boodschap voor ons en die ziet er meestal heel anders uit dan wat wij er van vinden of voelen. *Ons aanvoelen en ons ervaren is altijd eenzijdig*. We worden door allerlei zaken beïnvloed. De tijdgeest stempelt ons. Deze al armer aan God wordende lijd roept een leven op waarbij de mens zich aan zichzelf bindt. Ik las een uitspraak die aan het denken zet: in Nederland leven 16 miljoen individualisten. Uiteraard is deze uitspraak overtrokken maar hij geeft wel een trend aan. De gemeenschapszin staat overal in de samenleving onder druk en ik aarzel niet zeggen dat dat mede een gevolg is van de "paarse geest" al moet tegelijkertijd gezegd worden dat wij in ons allen het klimaat voor de "paarse geest" hebben rijp gemaakt.

Door het geloof - niet: met mijn geloof

De prediking geeft vorm en inhoud aan de geloofservaring van de gemeente. Is de gemeente bereid, zijn wij persoonlijk bereid, om onze gevoelens en onze belevingen onder de norm van het Woord te stellen? Met mijn ervaring word ik niet zalig. Ik word ook niet zalig met mijn geloof. Ik word zalig door het geloof. Maar het geloof is niet de vrucht van mijn eigen ervaringen. Het geloof bepaalt alles omdat het Woord een kracht Gods tot zaligheid in je wordt. In je zelf als *zon- daar en goddeloze voor God!* Die diepgang zijn we aan het kwijt raken. Het ambt van de Christus komt niet tot zijn volle recht. Predikanten dragen een grote verantwoordelijkheid. (...)

Wat zegt het Woord?

Wat zegt het Woord over verandering en vernieuwing, wat zegt het Woord over vrouwen in het ambt enz. enz. Niet: wat vind ik dat het Woord zegt of dat het Woord moet zeggen: maar wat *zegt* het Woord. De volstreekte gehoorzaamheid aan wat Gods Woord zegt zal ook als zegenrijke uitwerking hebben dat het Woord onze eigen traditie(s) doorlicht en op bepaalde plinten onder kritiek zet. Er gaat juist van het Woord een geweldige vernieuwende kracht uit waarvan het geheim is dat in de vernieuwing het Woord bewaard wordt!

De Christelijke Gereformeerde Kerken zullen snel in kracht verliezen als niet het onverkorte Woord van God in prediking en pastoraat overleefd gehouden wordt. Van iedere ambtsdrager mag onvoorwaardelijk worden verwacht dat hij bereid is om zich door het Woord te laten onderwijzen en te vormen. Dan is er veel te verwachten. Dan zal ook onder Gods zegen de geïncenteopbouw voortgang hebben. Maar bedenk wel dat je dan ook van tijd tot tijd *hevige botsingen* zult meemaken *met het gevoel van de tijdgeest*. Welke vormen men wil gebruiken bij de gemeentopbouw, is niet de belangrijkste vraag. Dat zal van gemeente tot gemeente wel verschillend zijn. Als het Woord maar centraal staat. Dan is er ruimte om over al onze ervaringen en gevoelens te spreken. Niet: wat wil ik? Wat willen wij? Maar: wat zegt de Heere? Wil ik wat de Heere zegt? Wil ik wat God wil? Alle kerken hebben daar meer dan de handen vol aan, ook de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Gereformeerd op z'n evangelisch?

In *Ophouw* schrijft dr. B. Wielenga over de evangelische invloed die hij in Nederlandse Gereformeerde kerken constateerde. Uit zijn eerste artikel op 12 november citeren we het volgende:

Hoe komt het, zo vraag ik me af, dat het evangelische vandaag de dag zo aanslaat bij veel mensen, terwijl de aantrekkingskracht van het gereformeerde juist sterk daalt? Bij het eigentijdse karakter van de evangelische geloofsbeleving wil ik een paar kritische vragen stellen. Om het gereformeerde in rapport met de eigen tijd te brengen, zou ik dan ook niet in eerste instantie naar de evangelische beweging willen kijken. Pas via een omweg kom ik daar weer uit.

Uiteraard spreek ik geen laatste woorden over de ontmoeting tussen gereformeerd en evangelisch in onze kerken. Al ga ik kritisch in op achtergronden van het verschijnsel 'evangelisch', ik pas ervoor die ontmoeting te veroordelen. Maar in ons publieke gesprek over deze nieuwere ontwikkeling in onze kerken moeten we wel helderheid krijgen over wat hier eigenlijk aan de hand is.

Een impressie

Laat ik nu niet proberen met waterdichte definities te komen van wat evangelisch is. Naar aanleiding van de kerkdienst die ik meemaakte, geef ik een impressie. We zongen een mooi loflied uit de Opwekkingsbundel, eenvoudig van wijs en teer van inhoud. De hele sfeer in de kerk veranderde ervan. Toch even anders dan de sfeer die Psalmen en gezangen uit de schat der eeuwen oproepen. De hedendaagse evangelische gezangen behoren dan ook hij een meer informele eredienst van een vrijer kerktype dan het onze. Daarbij komt dat ze over het algemeen gevoeliger getoonzet zijn dan Psalmen en Liedboekgezangen. Hier komt een geloofsbeleving aan het woord die de gevoelige snaren van het hart raakt. Ze wordt gekenmerkt door de *persoonlijke ontmoeting met Jezus als Heer*, waarin de *geloofsblijdschap* de boventoon voert. Een bijbels geïnspireerde vrolijkheid komt hier op ons toe. Het leidt tot een, wat ik zou willen noemen, vrij *'laagdrempelige' spi-*

ritualiteit, die een breed publiek ook van buiten de kerk aanspreekt. De vorm is duidelijk eigentijds herkenbaar. Psalmen en Liedboekgezangen vereisen toch een langere weg van toeëigening en de spiritualiteit die erin meekomt. is toch van een 'hoogkerkelijker' karakter en is minder gebonden aan de eigen tijd. Dat vind ik overigens niet tegen Psalmen en gezangen pleiten; het heeft zelfs zijn duidelijke voordelen. Maar ik denk toch dat de *Opwekkingsbundel* het makkelijk wint van Psalmen en gezangen in *eigentijdsheid*.

(Vervolg in nummer 12, 18 dec. '99)

overweging

heeft u wel eens
overwogen
om een abonnement
op de **Reformatie**
te nemen?

Bel:
0113-215591

